

**แนวทางการอนุรักษ์การใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านในวงดนตรีหมอลำ
: กรณีศึกษาวงดนตรีหมอลำ ชุมชนหมอลำข้างวัดมัชฌิมาวาส
ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี**

**GUIDELINES FOR CONSERVATION OF FOLK MUSICAL INSTRUMENTS IN
THE MOR LAM BAND : A CASE STUDY OF
THE MOR LAM BAND, MOR LAM COMMUNITY, NEXT TO
WAT MATCHIMAWAT, MAK KHAENG SUB-DISTRICT,
MUEANG DISTRICT, UDON THANI PROVINCE**

สมบูรณ์ ชำนาญ¹, ศุภวัฒน์ ทองนำ²
SOMBOON CHAMNAN¹, SUPHAWAT THONGNAM²

บทคัดย่อ

งานวิจัย แนวทางการอนุรักษ์การใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านในวงดนตรีหมอลำ : กรณีศึกษาวงดนตรีหมอลำ ชุมชนหมอลำ ข้างวัดมัชฌิมาวาส ตำบล หมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านในวงดนตรีหมอลำ และ นำเสนอแนวทางการอนุรักษ์การใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้าน เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือ ชุมชนหมอลำข้างวัดมัชฌิมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี กลุ่มประชากร แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ด้วยการเลือกแบบเจาะจง สัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่า เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่พบในวงดนตรีหมอลำมี 3 ชนิดได้แก่ พิณ แคน ซอ และมีแนวโน้มที่จะไม่นิยมใช้เครื่องดนตรี จากปัจจัยทางด้านกายภาพของเครื่อง ด้วยรูปทรงที่ไม่ทันสมัย ระบบการตั้งเสียงที่ยังไม่ได้มาตรฐาน และขาดโอกาสในการนำเสนอ จึงมีแนวทางในการอนุรักษ์ ได้แก่ ปรับปรุงรูปทรงเครื่องดนตรี เลือกใช้เทคโนโลยีในการสร้างระบบเสียงและการตั้งเสียง ให้เป็นมาตรฐาน จัดให้กิจกรรมในการนำเสนอการบรรเลงเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างกระแสทุนนิยมทางวัฒนธรรม นำไปสู่ความนิยมในเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานสืบไป

คำสำคัญ: แนวทางการอนุรักษ์, หมอลำ, เครื่องดนตรีพื้นบ้าน

-
- 1 สาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
  - 2 สาขาดนตรีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

Abstract

Research, Guidelines for Conservation of Folk Musical Instruments in Mor Lam Band: A Case Study of Mor Lam Band, Mor Lam Community, Next to Wat Matchimawat, Mak Khaeng Sub-district, Mueang District, Udon Thani Province have a purpose To study the use of folk instruments in Mor Lam bands and to present guidelines for preserving the use of folk instruments. It was a qualitative research. The research area was Mor Lam Community next to Wat Matchimawat, Muang District, Udon Thani Province. The population was divided into three groups by purposive selection. in-depth interview The results showed that There are 3 types of Isan folk instruments found in Mor Lam bands, namely, phin, kansaw, and tend not to be used as musical instruments. from the physical factors of the machine with an unconventional shape sound setting system that is not standardized and lack of opportunity to present Therefore, there are guidelines for conservation, such as improving the shape of the musical instrument. Choose to use technology to create a sound system and set the sound to the standard. Organize activities to continuously present Isaan folk musical instruments. to create a trend of cultural capitalism leading to the popularity of Isan folk instruments

Keywords: A Guidelines Conservation, Mo Lam, Folk instruments

บทนำ

หมอลำ คือ ผู้ชำนาญการขับ (ร้อง) ตามบทรชนกรรม (ลำ) หมายถึง ผู้ชำนาญการขับร้องเพลงพื้นบ้านภาคอีสาน เป็นคำที่บ่งบอกถึงความชำนาญในด้านนั้น ๆ เช่น หมอลำ ผู้ชำนาญในการทำพิธีสูตขวัญ หรือสูขวัญ หมอลำ ผู้ชำนาญการในการเป่าปี่ และหมอแคน ผู้ชำนาญในการเป่าแคน เป็นต้น ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทต่อสังคมอีสาน ในด้านการนำเสนอบทรชนกรรมประเภทต่าง ๆ ที่มีพัฒนาการความเป็นมาจาก 3 ปัจจัย ได้แก่ การบูชาแถนผีฟ้า ประเพณีความเชื่อในพุทธศาสนา และประเพณีการเกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว (สนอง คลังพระศรี. 2541 : 25 – 30) วิธีการนำเสนอการลำมีความเชื่อมโยงกับการบรรเลงเครื่องดนตรี ในอดีตมีความสัมพันธ์กับเครื่องดนตรีแคน ต่อมาเมื่อมีการเชื่อมโยงกับวงดนตรีในรูปแบบต่าง ๆ ตามยุคสมัย

วงดนตรี เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการร้องของหมอลำให้มีความน่าสนใจ มีลีลาที่เชื่อมโยงกับอารมณ์ต่าง ๆ ได้มากกว่าการร้องที่ปราศจากเสียงเครื่องดนตรี เช่น การสร้างอารมณ์ลีลาที่สนุกสนาน มักจะพบการใช้แคนและพิณในการบรรเลงประกอบการลำ การสร้างลีลาที่เศร้าโศกมักจะพบการใช้ซอด้วงในการสร้างทำนองคลอไปกับการร้อง นอกจากนี้เครื่องดนตรีพื้นบ้านเหล่านี้แล้ว ยังพบการบรรเลงจากเครื่องดนตรีสากลที่มีบทบาทสำคัญที่สนับสนุนการสร้างจังหวะหลัก หรือทำนองสอดประสาน บรรเลงประกอบการลำได้เป็นอย่างดี เครื่องดนตรีต่างวัฒนธรรมทั้งสองนี้สามารถทำหน้าที่การบรรเลงประกอบการลำจากหมอลำสร้างปรากฏการณ์ที่สำคัญต่อสังคม ส่งผลให้มีการดำรงอยู่ของศิลปหมอลำมีพัฒนาการที่ต่อเนื่องมายาวนาน

ดนตรีพื้นบ้าน เป็นดนตรีที่เกิดจากเสียงร้อง หรือเกิดจากการบรรเลงโดยเครื่องดนตรีในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเสียงที่เกิดจากปากมนุษย์ที่ทำเป็นทำนองเพลงก็ถือว่าเป็นดนตรีด้วย (สุกิจ พลประถม. 2538 : บทนำ) เครื่องดนตรีประกอบการแสดงหมอลำหมู่ ที่สำคัญในการขับลำ คือ แคน พิณ หรือซุง ซอ โทณ ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น ต่อมาได้มีพัฒนาการตามยุคตามสมัย พบการนำเครื่องดนตรีสากลเข้าไปผสมวงอีก เช่น กลองชุด ออร์แกน กีตาร์ เบส แซกโซโฟน ฯลฯ ด้วยการบรรเลงทำนองดั้งเดิม ต่อมาจึงเริ่มการแสดงหมอลำตามท้องเรื่อง แสดงให้เห็นว่าดนตรีหมอลำกับเพลงลูกทุ่งมีความกลมกลืนกันเป็นอย่างดี และเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไป (มนูญศักดิ์ เรื่องเดช. 2552 : 58) การบรรเลงดนตรีส่วนหนึ่งสืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ หรือตำราต่าง ๆ เรียกว่าเป็นแบบฉบับ และอีกส่วนหนึ่งผู้บรรเลงหรือนักดนตรีต้องค้นหาทางของตัวเอง เพื่อที่จะสร้างจุดเด่น โดยมีรูปแบบการบรรเลง 3 แบบ คือ การบรรเลงเดี่ยว การบรรเลงประกอบการขับร้อง และการบรรเลงประกอบการฟ้อนรำ โดยลำดับที่ 3 นี้เป็นการเข้าสู่ทางการพัฒนาของดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งจะได้รับความนิยมหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับเทคนิคในการบรรเลงแต่ละบุคคล ด้วยข้อจำกัดในการสร้างสีสันทางดนตรีในวงหมอลำ

สำหรับเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานถูกแทนที่ด้วยเครื่องดนตรีสากล ที่มีศักยภาพในการบรรเลง และสร้างเสียงและสีสนับได้หลากหลายและมีประสิทธิภาพในด้านการปรับเสียง (Tune) ความดังก้องด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงการมีเสถียรภาพของความมั่นคงด้านเสียง เสียงที่ตั้งแล้วไม่เพี้ยนง่ายไม่เพี้ยนบ่อยสามารถปรับเสียงได้อย่างรวดเร็วทันใจ เป็นสาเหตุสำคัญ ส่งผลให้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานถูกลดบทบาทในการนำมาใช้บรรเลงร่วมกับการลำ จากความสำคัญและปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์การใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านในวงดนตรีหมอลำ : กรณีศึกษาวงดนตรีหมอลำ ชุมชนหมอลำ ช่างวัดมิ่งขวัญมวาสา ตำบล หมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี” เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ที่สามารถนำไปใช้พัฒนาและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้าน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรีพื้นบ้านในวงดนตรีหมอลำ
2. สร้างแนวทางในการอนุรักษ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ใช้ในวงดนตรีหมอลำ

สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลกระทบต่อความนิยมการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน หากมีแนวทางในการเลือกใช้เครื่องดนตรีเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสมด้วยการสร้างแนวทางอนุรักษ์เครื่องดนตรีสืบสานศิลปวัฒนธรรมอีสาน จะสามารถสร้างความนิยมใช้เครื่องดนตรีเหล่านี้ได้

นิยามคำศัพท์เฉพาะ

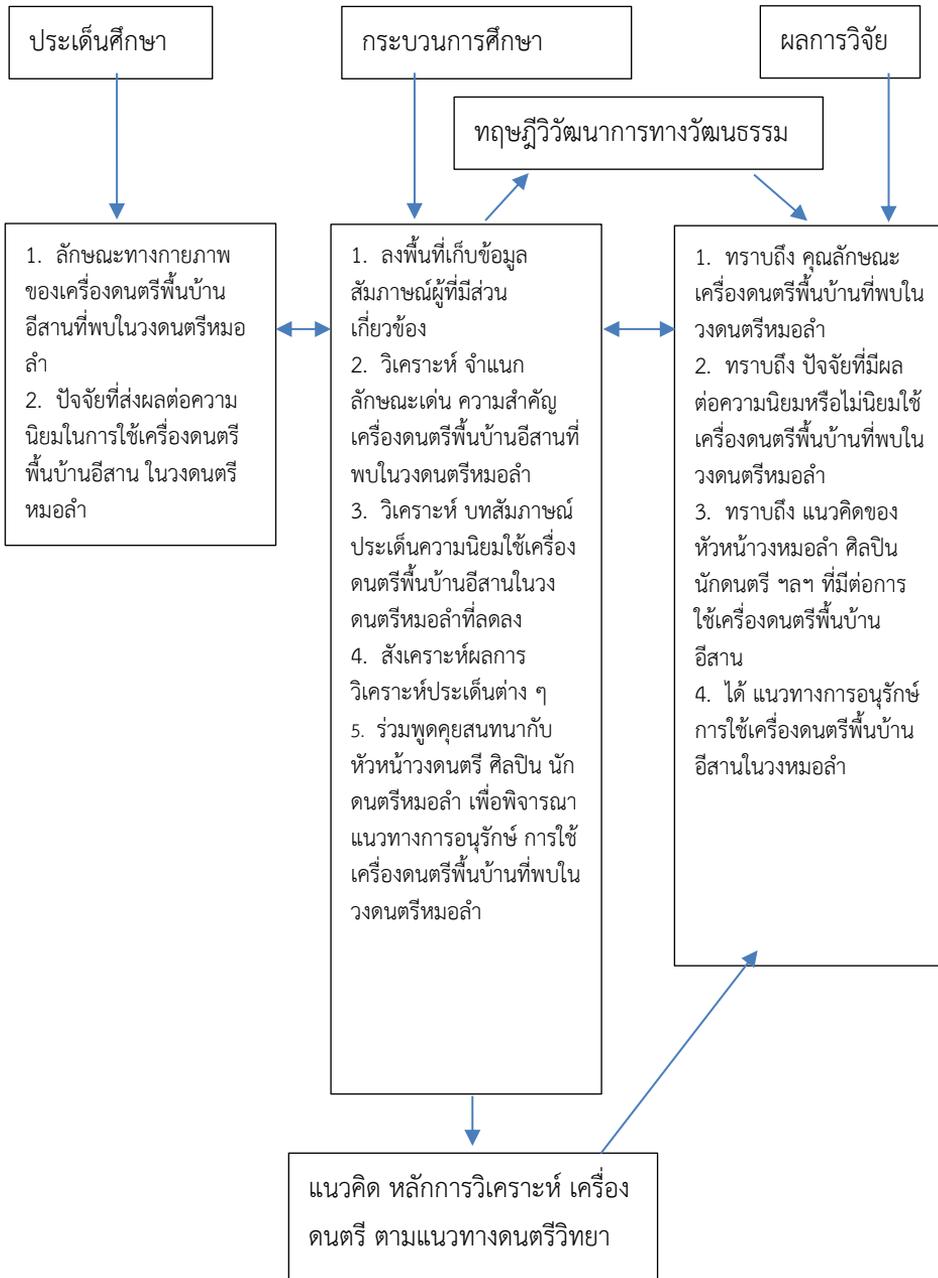
แนวทางการอนุรักษ์ หมายถึง การรักษามรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ เช่น เครื่องดนตรีพื้นบ้าน ประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่นเดียวกับภาษา ศิลปะ และด้านอื่น ๆ ได้ช่วยกันส่งเสริมภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทะนุบำรุงรักษาไว้ให้ดำรงอยู่สืบไป

ดนตรีพื้นบ้าน หมายถึง ดนตรีที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้าน ที่นำเอาวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นเครื่องดนตรี ตามภูมิปัญญาของตน เพื่อความบันเทิงและสนองต่อความเชื่อของตน

หมอลำ หมายถึง ผู้มีความรู้ ความชำนาญในการขับร้องหรือลำด้วยบทร้องเป็นภาษาอีสานที่เรียกว่า กลอนลำ และมีดนตรีประกอบการขับร้องคือ แคน ชาวอีสานโดยทั่วไปมักจะใช้คำว่า หมอลำ กับคำว่า ลำ ในความหมายเดียวกัน การละเล่นพื้นบ้านอย่างหนึ่งเรียกว่า หมอลำ

เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน หมายถึง เครื่องดนตรีที่ผลิตและใช้ในการบรรเลงเพลงพื้นบ้านอีสาน ในที่นี้เป็นพื้นที่แถบอีสานตอนเหนือ เป็นเครื่องดนตรีที่ผลิตจากกรรมวิธีแบบอย่างวิถีชาวบ้าน ด้วยวัสดุที่พบในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ไม้ซี้สุด ไม้เนื้ออ่อน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้สามารถพบได้ในผืนป่าในท้องถิ่น ในด้านการนำเสนอทำนอง เป็นเครื่องดนตรีที่บรรเลงบทเพลงที่ออกแบบมาสำหรับเครื่องดนตรีชิ้นนั้น ๆ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของแต่ละเครื่องดนตรีให้มีความสมบูรณ์ในด้านเสียง เช่น แคน โหวด พิณ ซอ เหล่านี้เป็นต้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ด้านพื้นที่

คือ ชุมชนหมอลำข้าวต้มมัดมีขมิขาวาส ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี จำนวนวงหมอลำ 3 วง และ โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล จำนวนวงดนตรี 1 วง

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร จำนวน 20 คน ประกอบด้วย กลุ่มศิลปิน หัวหน้าวง และนักดนตรีในท้องถิ่น ทำการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีจำนวน 8 คน จำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

2.1 ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นบ้าน

2.1.1 รองศาสตราจารย์ ดร.สุกิจ พลประดม ข้าราชการบำนาญ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

2.1.2 นายอภิชาติ โยธพล อาจารย์ดนตรีพื้นบ้าน โรงเรียนอุดรพิทยา นุกูล

2.2 ศิลปินพื้นบ้าน

2.2.1 นางเทวี บุญดี ประธานสมาคมศิลปินหมอลำ จังหวัดอุดรธานี

2.2.2 นางพัชรี แก้วเสด็จ ศิลปินหมอลำ วงดนตรีพัชรี

2.2.3 นางสาวงาม จันทบุปผา ศิลปินหมอลำ ประจำวงดนตรีมิตรอุดร

2.2.4 นายจำลอง มุกตาม่วง หัวหน้าวงดนตรีมิตรอุดร

2.2.5 นายถาวร เนื่องมัจฉา หมอแคน นักดนตรีอิสระ

2.2.6 นายยุทธการ รอดขันเมือง อาจารย์ผู้ควบคุมวงดนตรีพื้นบ้าน โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และ แบบสัมภาษณ์ประเภทไม่มีโครงสร้าง (Unstructured interview) มีเป้าหมายเพื่อได้มาซึ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพความคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของวงดนตรี ศิลปินหมอลำและการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้าน รวมถึงบริบทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการลงพื้นที่เก็บข้อมูล 3 ครั้ง ในครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2563 ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2563 และครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2563

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีแนวทางการปฏิบัติ 3 ขั้นตอน คือ

5.1 จัดเรียงข้อมูล โดยการรวบรวมข้อมูลดิบจัดการให้อยู่ในรูปแบบไฟล์

5.2 จำแนกจัดหมวดหมู่ พิจารณาความสัมพันธ์ของเนื้อหาต่าง ๆ จัดให้อยู่ในหมวดเดียวกัน เพื่อการเชื่อมโยงการตีความได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.3 วิเคราะห์ข้อมูล ตามหลักฐานที่พบ ตีความตามหลักการและทฤษฎีที่นำมาใช้ในงานวิจัยนี้ โดยมีแนวทางในการปฏิบัติดังต่อไปนี้

5.3.1 ข้อมูลดิบ : ประเด็น ปัจจัยหรือปรากฏการณ์ที่มีผลต่อความนิยมในการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน

5.3.2 จำแนกจัดหมวดหมู่

- 1) ข้อมูลเกี่ยวกับ เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน
- 2) ข้อมูลเกี่ยวกับ ปัจจัยที่มีผลต่อความนิยมในการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานในวงดนตรีหมอลำ
- 3) ข้อมูลเกี่ยวกับ ศิลปิน หมอลำ และนักดนตรี

5.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ในแต่ละประเด็น ตามหลักฐานที่พบ ตีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม และ หลักการและแนวคิดในการวิเคราะห์เครื่องดนตรีตามแนวทางดนตรีวิทยา

1) ผลการศึกษา : ทราบถึงปัจจัยความนิยมในการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน

2) ผลการศึกษา : ทราบถึงลักษณะทางกายภาพคุณลักษณะของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน

5.3.4 ประโยชน์ที่ได้รับ ทราบถึงสาเหตุและปัจจัยที่มีผลต่อการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานในวงดนตรีหมอลำ และทราบถึง ลักษณะทางกายภาพคุณลักษณะของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน

ผลการวิจัย

1. ศึกษาการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน

1.1 ศึกษาลักษณะทางกายภาพเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน เนื่องจากแนวทางในการรับงานดนตรีในยุคปัจจุบัน พบว่า ศิลปิน จะรับงานที่ไม่ได้มีวงดนตรีอยู่ในสำนักงาน โดยมีการว่าจ้างจัดหานักดนตรีที่เป็นนักดนตรีอิสระไปร่วมในงานแต่ละครั้ง ทั้งนี้พบการใช้วงดนตรีที่มีที่ตั้งที่แตกต่างกันไป โดยพบวงดนตรี 4 วง ได้แก่ วงดนตรีมิตรอุดร วงดนตรีพัชรวิวงดนตรีเทวี และวงดนตรีพื้นบ้านโรงเรียนอุดรพิทยานุกูล ด้วยการเก็บข้อมูลการนำเสนอเครื่องดนตรีจากนักดนตรี และ ครูดนตรีพื้นบ้านอีสาน ซึ่งพบเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่ใช้ในวงดนตรีหมอลำ ส่วนใหญ่นิยมใช้ 3 เครื่อง ได้แก่ แคน พิณ และซอ โดยมีรายละเอียดนี้

1.1.1 แคน เครื่องดนตรีที่มีลักษณะการบรรเลงด้วยการเป่าลมผ่านเต้าแคน และสร้างเสียงทำนองในสำเนียงต่าง ๆ ผลิตจากไม้เหี้ยหรือไม้กู่แคน การกำเนิดเสียงกำเนิดจากการเป่าลมผ่านรูแพนาลมไปยังลิ้นที่ทำจากแผ่นทองแดงขนาดเล็ก ด้วยการสั่นสะเทือน จึงเกิดเสียง โดยมีระดับเสียงดังนี้

ตารางที่ 3 ระดับเสียงแคนเก้า

คู่ที่	ลูกที่	ชื่อเรียก
1	1 ด้านมือซ้ายเรียกว่า	โป้ซ้าย
	1 ด้านมือขวาเรียกว่า	โป้ขวา
2	1 ด้านมือซ้ายเรียกว่า	แม่เวียง
	2 ด้านมือขวาเรียกว่า	แม่เซ
3	1 ด้านมือซ้ายเรียกว่า	แม่แก๋
	3 ด้านมือขวาเรียกว่า	สะแนน
4	4 ด้านมือซ้ายเรียกว่า	แม่ก้อยขวา
	4 ด้านมือขวาเรียกว่า	ฮับทุ่ง
5	5 ด้านมือซ้ายเรียกว่า	แม่ก้อยซ้าย
	5 ด้านมือขวาเรียกว่า	ลูกเวียง
6	6 ด้านมือซ้ายเรียกว่า	สะแนน
	1 ด้านมือขวาเรียกว่า	แก่น้อย
7	7 ด้านมือซ้ายเรียกว่า	ก้อยซ้าย
	7 ด้านมือขวาเรียกว่า	ก้อยขวา
8	8 ด้านมือซ้ายเรียกว่า	เสพซ้าย
	8 ด้านมือขวาเรียกว่า	เสพขวา
9	9 ด้านมือซ้ายเรียกว่า	เสพขวา
	9 ด้านมือขวาเรียกว่า	เสพซ้าย

จากตาราง พบว่าระดับเสียงเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับเครื่องดนตรีแคนเก้า ซึ่งในการปฏิบัติสำหรับแคนประเภทอื่น สามารถวิเคราะห์ที่ได้จากการลดจำนวนคู่ลง เช่น แคนแปด พิจารณาระดับเสียงได้ถึงคู่ที่แปดและแคนอื่น ๆ ก็พิจารณาเช่นเดียวกันสำหรับลักษณะทางกายภาพของแคนมีลักษณะดังภาพ

ภาพที่ 1 แคนแปด

ทีมา (สมบูรณ์ ชำนาญ, ภาพถ่าย. 2563, สิงหาคม 4)

การใช้ในวงดนตรีหมอลำ เนื่องจากแคนเป็นเครื่องดนตรีที่สามารถบรรเลงทำนองหลัก และดนตรีประกอบได้ด้วยเครื่องเดียว จึงมักจะพบการบรรเลงเพียงชิ้นเดียว บรรเลงประกอบการร้อง (ลำ) จากศิลปินเสมอ เพื่อช่วยในการได้ยินเสียงหลักและเสียงประสาน ดังนั้นหมอแคนจะมีการสร้างจังหวะด้วยตนเอง โดยมักจะพบการกระทับเท้า ร่างกายทุกส่วนขยับให้สอดคล้องกับจังหวะอย่างต่อเนื่อง แนวทางนี้เป็นการสร้างจังหวะให้กับหมอลำและหมอแคนสร้างสีสันทางการบรรเลงได้อย่างสมบูรณ์แบบ อย่างไรก็ตาม การสร้างจังหวะจากหมอแคนยังสามารถทำได้จากท่าทางการบรรเลงโดยไม่ต้องยืนบรรเลงเสมอไปดังภาพ (ถาวร เนื่องมัจฉา. 4 สิงหาคม 2563)

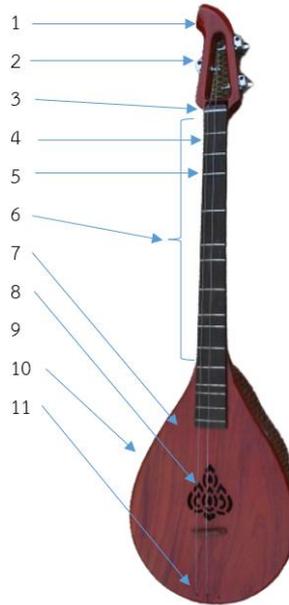

ภาพที่ 2 การบรรเลงแคนแปด

ทิวา (สมบูรณ์ ชำนาญ, ภาพถ่าย. 2563, สิงหาคม 4)

1.1.2 พิณ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายที่ปฏิบัติโดยการดีดสายมือขวา สำหรับมือซ้ายเป็นการกดตำแหน่งต่าง ๆ ไปยังช่องที่คล้ายกับเฟรทของกีตาร์ เครื่องดนตรี พิณนิยมเล่นกับหมอลำเพลิน แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

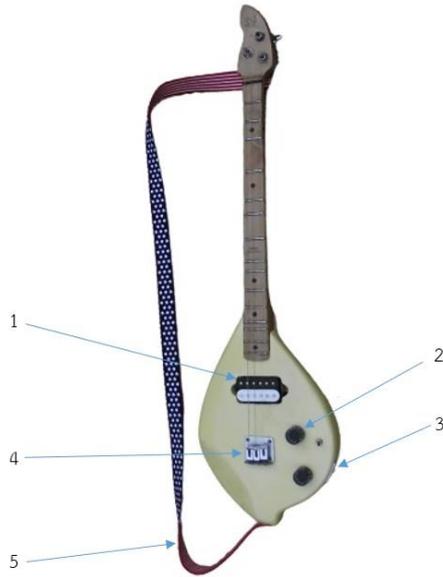
1) พิณโปร่ง เป็นเครื่องดนตรีเครื่องสายปฏิบัติ โดยการสร้างเสียงจากการสั่นสะเทือนของเส้นลวด ทำการขยายเสียงด้วยเต้าพิณ (Sound Body) ซึ่งเป็นส่วนที่ขยายคลื่นที่สั่นสะเทือน (Translator) แปลงสัญญาณคลื่นให้มีความกังวานขึ้น ในด้านการใช้บรรเลงประสมวงนั้น พิณ จะสร้างทำนองหลักที่มีเสียงคลอ (Dron) ไปพร้อมในบางจุด ด้วยคุณลักษณะเสียงแบบเสียงของเครื่องสาย ที่สามารถสร้างลีลาสนุกสนาน เร้าใจ และเศร้าโศก เป็นเครื่องดนตรีที่สร้างสีสันได้หลากหลาย ในวงดนตรีหมอลำมักจะบรรเลงในช่วงลำเพลินในลีลาเร็ว และลำเรื่องในลีลาช้า ด้วยสำเนียงเครื่องดนตรีจะสามารถนำเสนอถึงการเล่าเรื่องราววิถีชีวิตคนอีสานได้อย่างสมบูรณ์ โดยมีลักษณะทางกายภาพดังภาพ

ภาพที่ 3 ลักษณะทางกายภาพ พิณโปร่ง
ทึมา (สมบูรณ์ ชำนาญ, ภาพถ่าย. 2563, สิงหาคม 4)

จากตัวอย่าง พบ 1) หัวพิณ 2) ลูกบิด 3) หย่องรองสาย 4) สายพิณ 5) ชั้นเสียง 6) คอพิณ 7) ฝาปิดกล่องหน้า 8) รูสร้างเสียง 9) เตาพิณ 10) หมอนรองสาย 11) หูเก็บสายพิณ

2) พิณไฟฟ้า การเพิ่มเติมอุปกรณ์ไฟฟ้าต่าง ๆ เพื่อสร้างเสียงที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ ตัวรับสัญญาณ (Contract) ปุ่มปรับระดับเสียง รูรับสัญญาณ หย่องยึดสายพิณ และ สายสะพาย อุปกรณ์เหล่านี้สร้างเสียงให้มีความดังกังวานมากขึ้น เพื่อช่วยในการรวมวงกับเครื่องดนตรีสากลได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากพิณโปร่งไม่สามารถตอบสนองความต้องการของนักดนตรีทางด้านเสียง ดังนั้น จึงมีแนวคิดในการพัฒนารูปลักษณ์ เครื่องดนตรี ให้เชื่อมโยงกับการสร้างเสียงที่ดังขึ้น สามารถบรรเลงร่วมกับวงดนตรีสากลได้ ประกอบกับเทคโนโลยีในการประดิษฐ์เครื่องดนตรีไม่ได้ซับซ้อนมากนัก ดังนั้น จึงมีการผลิตเครื่องดนตรีประเภทนี้ขึ้นมา สำหรับบทบาทหน้าที่ในวงนั้น ยังคงมีแนวทางการบรรเลงในลักษณะเช่นเดียวกับพิณโปร่ง ซึ่งจะมีเพียงสีสันของเสียงที่แตกต่างไปด้วยกลไกอิเล็กทรอนิกส์ (อภิชาติ โยชะพล. 2563, สิงหาคม 4)โดยมีลักษณะดังภาพ

ภาพที่ 4 ลักษณะทางกายภาพ พิณไฟฟ้า
ทิมา (สมบูรณ์ ชำนาญ, ภาพถ่าย. 2563, สิงหาคม 4)

จากตัวอย่าง พบโครงสร้างพิณไฟฟ้าประกอบด้วย 1 ตัวรับสัญญาณ 2 ปุ่มปรับระดับเสียง 3 รูรับสัญญาณ 4 หย่องยึดสายพิณ และ 5 สายสะพาย ระดับเสียงพิณไฟฟ้าสำหรับตัวอย่างนี้เป็นการตั้งเสียงที่ใช้ในलयใหญ่ โดยประกอบด้วยโน้ตสายที่ 1 เป็นเสียง มี (E^3) สายที่ 2 เป็นเสียง ลา (A^3) และสายที่ 3 เป็นเสียง มี (E^4) ซึ่งมีการเทียบเคียงที่ใกล้เคียงกับระบบการตั้งเสียงแบบสากล โดยมีตำแหน่งเสียงดังผัง

เปล่า	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
E	F#	G	A	B	C	C#	D	E	F	F#	G	A	B	D
A	B	C	D	E	F	F#	G	A	A#	B	C	D	E	G
E	F#	G	A	B	C	C#	D	E	F	F#	G	A	B	D

พิณไฟฟ้า เป็นเครื่องดนตรีที่มีรูปแบบการบรรเลง 2 ลักษณะ คือ การยืน และการนั่ง โดยมีสายสะพายเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ยึดตัวเครื่องพาดผ่านร่างกายส่วนหลังลำคอ หัวเครื่องดนตรีไว้ นักดนตรีสามารถเลือกบรรเลงได้ตามความสะดวก ดังภาพ

ภาพที่ 5 การบรรเลง พิณไฟฟ้า

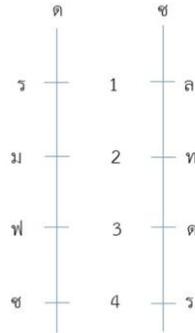
ที่มา (สมบูรณ์ ชำนาญ, ภาพถ่าย. 2563, สิงหาคม 4)

2) ซอ เครื่องดนตรีประเภทสายที่บรรเลงด้วยการสี เป็นเครื่องดนตรีที่มีความเชื่อมโยงกับดนตรีไทย ซึ่ง ซออยู่เป็นเครื่องดนตรีที่มีต้นแบบมาจากวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หรือภาคกลาง โดยมีลักษณะดังภาพ

ภาพที่ 6 ซอ

ที่มา (สมบูรณ์ ชำนาญ, ภาพถ่าย. 2563, สิงหาคม 4)

จากตัวอย่าง พบโครงสร้างดังนี้ 1 กะโหลกซอ 2 คันทวน 3 สายซอ 4 รัดอก 5 คันชักสี และ 6 ลูกบิด ระดับเสียงซอมี สายเปล่าสองสาย คือ สายที่ 1 เทียบเคียงกับโน้ตสากล C^3 (โด) และ สายที่ 2 เทียบเคียงกับโน้ตสากล G^4 (ซอล) โดยมีลักษณะตำแหน่งโน้ตดังผัง

ซอ เป็นเครื่องดนตรีที่มีคุณลักษณะเสียงแบบการสั่นระหว่างคันชักที่ผลิตจากหางม้าหรือสายเอ็น ตามการเลือกใช้จากนักดนตรี โดยวัสดุที่ใช้เกี่ยวกับสายซอนั้น จะให้สีสนเสียงที่แตกต่างกันไป การบรรเลงร่วมกับวง ซอ มักจะมีบทบาทหน้าที่ในการเก็บทำนองหลัก ด้วยการลากเสียงที่ยาวกว่าทำนองหลัก ด้วยลีลาเร็วที่สนุกสนานและลีลาช้าที่เศร้าโศก โดยมากพบการบรรเลงแบบเศร้าโศก และมักจะใช้ร่วมในช่วงลำเรื่อง ที่ โดยมีรูปแบบการบรรเลงแบบนั่งและยืน โดยมากมักจะบรรเลงแบบนั่ง ดังภาพ

ภาพที่ 6 ซอ

ทีมา (สมบูรณ์ ชำนาญ, ภาพถ่าย. 2563, สิงหาคม 4)

1.2 ศึกษาลักษณะการรวมวง ปัจจุบันไม่พบการผสมวงเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ในวงดนตรีคณะหมอลำ ในพื้นที่การวิจัย บริเวณชุมชนข้างวัดมิ่งขวัญมอราส ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้ง 6 คน ได้ให้ข้อมูลที่มีเนื้อหาสอดคล้องกันดังนี้

เครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ใช้ในวงดนตรีหมอลำปัจจุบันนี้ เป็นการประยุกต์วงดนตรีสากลบรรเลงเพลงลูกทุ่งโดยมีเครื่องดนตรีพื้นบ้านเป็นเพียงส่วนประกอบ ซึ่งเป็นพัฒนาการทางดนตรีเพื่อการดำรงอยู่ หรือเพื่อการแสดงที่มีความสมจริงสนุกสนาน โดยวิวัฒนาการนี้มาตั้งแต่ยุคหมอลำซึ่งกำลังรุ่งเรือง ประมาณปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา นอกจากนี้แล้ว ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยียังเป็นสาเหตุสำคัญในการไม่นิยมใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ซึ่งพบว่า วงดนตรีในยุคปัจจุบันมุ่งเน้นการนำเสนอดนตรีที่ให้อรรถรสกับความต้องการของผู้ฟัง โดยพิจารณากระแสหลักความนิยมของกลุ่มผู้ฟังที่จะให้ความสนใจการฟังเพลงลูกทุ่งอีสานแนววาไรตี้ โดยมีการแสดงหมอลำเป็นส่วนประกอบในบางช่วงชุดการแสดง ดังนั้นเครื่องดนตรีสากลจึงมีบทบาทสำคัญในการบรรเลงเพลงสมัยนิยมได้อย่างน่าสนใจ ตอบรับความต้องการของผู้ฟังได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่เครื่องดนตรีพื้นบ้านจะเป็นการนำเสนอในช่วงที่มีการลำเรื่องต่อกลอน หรือในการนำเสนอสำเนียงดนตรีนำเสนอเรื่องราววิถีชีวิตชาวอีสานในบางช่วงจากชุดการแสดงทั้งหมด ในขณะที่บางคณะได้ใช้เครื่องดนตรีสากลในการเลียนเสียง (Sampling) เครื่องดนตรีพื้นบ้าน ด้วยการนำเครื่องดนตรีกีตาร์ไฟฟ้าแทนที่พิณ และคีย์บอร์ด แทนที่ ซอ แคน โหวด ปี่ภูไท ฯลฯ ประเด็นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงในหลายด้าน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากตัวนักดนตรีและศิลปิน โดยมีปัจจัยสำคัญ คือ การลดจำนวนนักดนตรีในวงดนตรี เพื่อให้สามารถสมดุลกับรรยายได้ของวงให้เพียงพอสำหรับการจ่ายค่าแรง ทั้งนี้ ส่งผลให้การบรรเลงเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานนำไปสู่การปรับตัวการบรรเลงที่ยังคงพบในกลุ่มโรงเรียนประถมหรือมัธยมศึกษา ที่ยังมีการจัดการเรียนการสอนวงดนตรีพื้นบ้านอีสานด้วยวงโปงลาง ที่เป็นต้นแบบเครื่องดนตรีอีสานที่ปราศจากการรวมวงเครื่องดนตรีสากล ซึ่งประเด็นนี้ผลการศึกษาที่ค้นพบจากข้อเท็จจริงของสังคมดนตรีในยุคปัจจุบัน

2. แนวทางการอนุรักษ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่ใช้ในวงดนตรีหมอลำ

ได้ทำการศึกษา 2 ประเด็น ดังนี้

2.1 สภาพปัญหาการอนุรักษ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่ใช้ในวงดนตรีหมอลำพบว่าประเด็นที่เกี่ยวข้อง 3 ประเด็น ได้แก่ 1) รูปทรงที่ไม่ได้รับการพัฒนา 2) ระบบเสียงที่ไม่เสถียร และ 3) ขาดโอกาสในการนำเสนอ ซึ่งแต่ละประเด็นมีความเชื่อมโยงกันดังนี้

2.1.1 รูปทรงที่ไม่ได้รับการพัฒนา จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ศิลปิน นักดนตรี หมอลำ ส่วนใหญ่ให้เหตุผลไปในทิศทางเดียวกัน โดยสรุปได้ว่า เครื่องดนตรีพื้นบ้านไม่

มีการเปลี่ยนแปลงมากนับมาตั้งแต่อดีต ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับเครื่องดนตรีสากล ที่ได้รับการพัฒนารูปร่างทางกายภาพอย่างต่อเนื่อง นำเทคโนโลยีมาปรับใช้ให้มีความเบาจนรูปร่างกะทัดรัดสะดวกสบายในการพกพา ประเด็นนี้เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้นักเรียนเลือกที่จะไปศึกษาปฏิบัติเครื่องดนตรีสากลมากกว่าเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน นอกจากนี้แล้วยังส่งผลในกลุ่มนักดนตรีในวงดนตรีหมอลำ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเรียนนักศึกษา ที่ได้ซึมซับแนวคิดดังกล่าวมาตั้งแต่เป็นเด็ก จึงไม่มีแรงบันดาลใจหรือปัจจัยใด ๆ ที่จะกระตุ้นให้มีความสนใจต้องการเล่นเครื่องดนตรีพื้นบ้านในวงดนตรีหมอลำ ซึ่งลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรีเป็นประเด็นปัญหาในลำดับต้น ๆ

จากข้อความสรุปได้ว่า รูปร่างเครื่องดนตรีพื้นบ้าน มีผลต่อจิตวิทยาการสร้างความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กนักเรียนที่มีความเชื่อมโยงกับการมีโอกาสได้พบได้สัมผัสเครื่องดนตรี โดยรูปร่างที่แปลกตากะทัดรัด ทันสมัย ที่ไม่พบในเครื่องดนตรีพื้นบ้าน และ ดนตรีพื้นบ้านอีสานไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างใหม่ ๆ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลให้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานไม่ได้รับความสนใจจากเยาวชน ที่จะเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานในอนาคต

2.1.2 ระบบเสียงที่ไม่เสถียร เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานออกแบบตามแนวคิดของชาวบ้าน ที่มีความสามารถในการผลิตที่ ใช้วัสดุที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่น ไม่มีเทคโนโลยีทางด้านวิทยาศาสตร์มาเป็นหลักการในการผลิต การสร้างชิ้นส่วนและกลไกในแต่ละส่วนเป็นการออกแบบที่สัมพันธ์กับความเรียบง่าย ด้วยหลักการที่สร้างเสียงให้ได้ยินในระดับที่ฟังในกลุ่มคนที่ไม่มาก โดยมุ่งเน้นการสร้างเสียงที่สามารถฟังได้ในระดับความต้องการของช่าง ที่ไม่ได้ใช้หลักการทางฟิสิกส์เสียง หรือทฤษฎีใด ๆ ในการออกแบบ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างเครื่องดนตรี หากปฏิบัติในกลุ่มเครื่องดนตรีประเภทเดียวกัน มักจะไม่พบปัญหาหรืออุปสรรคใด ๆ ในการบรรเลงรวมวง หรือเล่นประกอบการลำของหมอลำ แต่เมื่อใดก็ตามที่มีการบรรเลงผสมวงกับเครื่องดนตรีสากล มักจะพบปัญหาในด้าน ความนิ่งของระดับเสียง (Pitch) เช่น การบรรเลงพิน ร่วมกับเครื่องดนตรีสากล ที่ไม่ใช้กีตาร์ เมื่อทำการบรรเลงในชั่วโมงที่ยาวนาน จะพบปัญหาสายพินหย่อน ส่งผลให้เกิดเสียงที่เพี้ยนไม่เข้ากับเครื่องดนตรีสากล และต้องใช้เวลาในการตั้งสาย ที่หมอลำจะต้องพักการร้องชั่วคราว ซึ่งเป็นปัญหาในกลุ่มเครื่องสาย

จากข้อความสรุปได้ว่า ประเด็นนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลให้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ไม่ได้รับความนิยมในการนำไปรวมวงร่วมกับเครื่องดนตรีสากล ซึ่งพบว่านักดนตรีได้หาวิธีการแก้ปัญหาด้วยการพักการแสดงของวงดนตรี อย่างไรก็ตามแม้ว่านักดนตรีจะได้หาทางแก้ปัญหาเหล่านั้น ข้อเท็จจริงที่พบในการบรรเลงดนตรี คือ เกิดอาการเบื่อหน่ายในระหว่างการบรรเลงที่สนุกสนานและต่อเนื่อง สร้างความรู้สึกที่ขัดกับอารมณ์ของนักดนตรี

หมอลำ และผู้ฟัง ที่เป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการการตีความถึงประเด็นทักษะในการบรรเลงภาพรวมของวงดนตรีที่มีผลต่อความนิยมในขณะหมอลำ

2.1.3 ขาดโอกาสในการนำเสนอ การบรรเลงเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานมักจะมี ความเชื่อมโยงกับกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม ซึ่งมีปัจจัยทางทุนว่าจ้างการแสดงดนตรีเป็น ประเด็นสำคัญ เช่น การว่าจ้างในงานแต่ละครั้งนั้น เจ้าภาพมักจะพิจารณาถึงราคาค่าจ้างที่ สัมพันธ์กับนักดนตรี ด้วยการต่อรองราคาให้หาจำนวนนักดนตรีที่สอดคล้องกับค่าจ้าง และ โดยมากมักจะตัดนักดนตรีที่บรรเลงเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานออกไป ซึ่งประเด็นการ พิจารณาตัดลดจำนวนนักดนตรีนั้น หัวหน้าวงมักจะพิจารณาถึงประเด็นความสามารถในการ บรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีสากล และพบว่าความต้องการของผู้ฟังหรือรสนิยมของผู้ฟังมี ทำที่เปลี่ยนพฤติกรรมไปสนใจการแสดงที่มุ่งเน้นความสนุกสนาน โดยการบรรเลงเพลงลูกทุ่ง สมัยนิยม และหมอลำสามารถร้องและปรับคีย์เพลงขึ้นลงได้สะดวก ซึ่งประเด็นเหล่านี้เป็นสิ่งที่ ยากในการปฏิบัติสำหรับเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน

จากข้อความสรุปได้ว่า การนำเสนอการบรรเลงจากเครื่องดนตรีพื้นบ้าน อีสาน มีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ที่สัมพันธ์ต่อการดำรงอยู่ของวงดนตรี ซึ่งหัวหน้าวงจะเป็นผู้ กำหนดจำนวนนักดนตรี ซึ่งมีประเด็นในความสามารถในการบรรเลงรวมวงร่วมกับเครื่อง ดนตรีสากล นอกจากนี้แล้ว ประเด็นความนิยมของผู้ฟังยังเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการที่ เชื่อมโยงกับประเด็นนี้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานจะไม่สามารถ ตอบสนองความต้องการของนักดนตรีและหมอลำได้ ซึ่งประเด็นนี้เป็นการเปรียบเทียบการ บรรเลงรวมวงกับเครื่องดนตรีสากล และส่งผลให้ขาดโอกาสในการได้นำเสนอการบรรเลง ใน ข้อเท็จจริงที่พบ คือ ในการแสดงสำหรับเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานจะสามารถนำเสนอได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อได้รวมวงเฉพาะกลุ่มเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน หรือ วงโปงลาง โดยมากจะพบในโรงเรียนประถมหรือมัธยม

สภาพปัญหาการอนุรักษ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่ใช้ในวงดนตรีหมอลำนั้น เป็น ประเด็นสำคัญที่ นักวิจัยได้ค้นพบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับรูปทรงที่ไม่ได้รับการพัฒนา ซึ่งเป็นการ สร้างความสนใจให้กับเด็กนักเรียน หรือบุคคลทั่วไปที่มีมุมมองถึงรูปทรงที่เขย ไม่ทันสมัย ฯลฯ ที่เป็นการเปรียบเทียบกับเครื่องดนตรีสากล และระบบเสียงที่ไม่มีความเสถียร ในความ นิ่งของระบบเสียงอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของเครื่องดนตรีที่มีผลต่อการรวมวง และการ ร้องของหมอลำ ที่มีความต้องการแสดงได้อย่างต่อเนื่องและรวดเร็วในการตั้งเสียง ปัจจัย เหล่านี้ส่งผลให้การบรรเลงเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานขาดโอกาสในการนำเสนอ อย่างที่ควร จะเป็น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานจะมีประสิทธิภาพที่ลดลงเมื่อเทียบกับการ บรรเลงจากเครื่องดนตรีสากล ยังมีมุมมองจากนักวิชาการที่นำเสนอถึงประเด็นเหล่านี้ว่า เป็นเสน่ห์อีกรูปแบบหนึ่งของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน เป็นความบริสุทธิ์ของสำเนียงดนตรี

ในแต่ละท้องถิ่นที่มีความเป็นอัตลักษณ์ ที่สะท้อนถึงปรัชญาและแนวคิดในการออกแบบเครื่องดนตรีผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างแนบเนียนและแฝงไปด้วยกุศโลบายต่าง ๆ ประเด็นนี้จึงเป็นแนวคิดหลักในการออกแบบเครื่องดนตรีและหาทางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีกับสังคมได้ยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการศึกษาการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานในวงดนตรีหมอลำ ด้วยการศึกษาลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานในวงดนตรีหมอลำ ซึ่งพบเครื่องดนตรีที่นิยมใช้ 3 เครื่อง ได้แก่ แคน พิณ และซอ โดยการวิเคราะห์จำแนกส่วนประกอบต่าง ๆ พิจารณาคุณลักษณะเด่นของเครื่องดนตรีทั้งสาม เพื่อพิจารณาประเด็นที่วงดนตรีหมอลำแต่ละวงจะใช้หรือไม่ใช้เครื่องดนตรีเหล่านี้ และทราบถึงข้อดีของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปรับปรุง และอนุรักษ์การใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านเหล่านี้ โดยพบว่า เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ยังขาดการปรับปรุงรูปทรงให้เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย จึงไม่เป็นที่สนใจจากเด็กนักเรียน ระบบการปรับตั้งเสียงยังขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการในด้านความต่อเนื่องความมีเสถียรภาพของระดับที่ไม่ปรับตั้งบ่อยครั้ง ให้หมอลำทำการร้องได้ยาวนานและต่อเนื่องได้ ส่งผลให้นักดนตรีพื้นบ้านอีสานขาดโอกาสในการนำเสนอ ประเด็นเหล่านี้ส่งผลในการบรรเลงรวมวงกับเครื่องดนตรีสากล ซึ่งข้อเท็จจริงพบว่า ปัจจุบันวงดนตรีหมอลำใช้เครื่องดนตรีสากลในการบรรเลงเสียงเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ด้วยเทคโนโลยีการสุ่มเสียง (Sampling) จากเครื่องดนตรีคีย์บอร์ดที่สามารถเลียนเสียง แคน ซอ โหวด ฯลฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างเสียงได้สมจริง และการใช้กีตาร์ เลียนแบบเสียงพิณ ที่มีความมั่นคงในระดับเสียง มีระบบเชื่อมโยงต่อเครื่องเสียงได้ สร้างสีสันเสียงที่ไม่แตกต่างกันมาก อีกทั้งยังสามารถบรรเลงเพลงลูกทุ่งสมัยนิยมได้ ตอบสนองความต้องการของหมอลำและผู้ฟังได้ ด้วยสาเหตุนี้ความนิยมในการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานในวงดนตรีหมอลำจึงมีบทบาทลดลง ทั้งนี้ แนวทางการอนุรักษ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่ใช้ในวงดนตรีหมอลำ จึงควรพิจารณาจากปัญหาที่พบเหล่านี้ ซึ่งควรมี 1) การพัฒนาปรับปรุงด้านกายภาพของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ให้มีรูปทรงที่ตอบโจทย์ความต้องการของนักเรียน นักศึกษา บุคคลทั่วไปที่สนใจ มีรูปทรงที่ดูทันสมัยตามการเปลี่ยนแปลงของความนิยม โดยอยู่บนพื้นฐานของอัตลักษณ์ดั้งเดิม 2) ปรับปรุงพัฒนาระบบกลไกเสียงเชื่อมโยงเทคโนโลยีทางการสร้างเสียงให้มีความเป็นมาตรฐานตั้งเสียงได้อย่างรวดเร็วลดความเสี่ยงของเสียงเพี้ยนด้วยปรับกลไกในส่วนที่เกี่ยวข้องให้ได้ และ 3) จัดให้กิจกรรมในการนำเสนอ การบรรเลงเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างกระแสทุนนิยมทางวัฒนธรรม ให้บุคคลทุกกลุ่มวัยได้สัมผัสกับดนตรี

พื้บ้านอีสานเชื่อมโยงการแสดงที่น่าสนใจ เพื่อสร้างแรงดึงดูดให้เป็นปรากฏการณ์ในสังคมในวงกว้างต่อไป

การอภิปรายผล

1. เพื่อศึกษาการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านในวงดนตรีหมอลำ

เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่พบในการบรรเลงในวงดนตรีหมอลำ มีความเชื่อมโยงในระบบเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับโอกาสที่จะได้นำเสนอ ซึ่งพบเครื่องดนตรี 3 ประเภท ที่ใช้ได้แก่ พิณ แคน และ ซอ ซึ่งเป็นจำนวนเพียงส่วนหนึ่งของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานทั้งหมด ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า เครื่องดนตรีทั้งสามที่กล่าวไปแล้วนั้น มีคุณลักษณะของเสียงและลักษณะการบรรเลงที่สามารถเชื่อมโยงกับวงดนตรีสากลได้ดีกว่าเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานในประเภทอื่น ๆ หรือสันนิษฐานได้ว่า เครื่องดนตรีเหล่านี้มีลักษณะการบรรเลงที่สามารถเชื่อมโยงกับเครื่องดนตรีสากลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตอบสนองทางด้านความเร็วในการปฏิบัติ สอดคล้องกับ

อลัน พี.เมอร์เรียม (1964 : 25) ด้านแนวคิด Interactionist View เป็นการอธิบายและวิเคราะห์ผลกระทบของสังคมที่มีต่อรูปแบบดนตรี และผลกระทบจากดนตรีที่มีต่อสังคม โดยเสียงดนตรีเป็นผลผลิตหรือวัตถุที่สร้างขึ้นจากแบบแผนพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับรูปแบบดนตรีของแต่ละบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับคน อื่น ๆ ทั้งนักแสดงและผู้ฟัง กล่าวคือ เครื่องดนตรีพื้นบ้านทั้ง 3 เครื่องนี้ เป็นเครื่องดนตรีที่นิยมใช้ในวงดนตรีหมอลำเนื่องจากสีสันทันของเสียงแต่ละเครื่องดนตรีสามารถผสมวงกับการร้องบทกลอนลำได้อย่างเหมาะสมในแต่ละกลอนลำแต่ละประเภท และไม่สามารถเลียนเสียงได้สมจริงเท่าหรือความน่าสนใจเท่ากับการบรรเลงจากเครื่องดนตรีจริงจึงเป็นสาเหตุและที่มาในการเลือกใช้เครื่องดนตรีทั้ง 3 ชนิดนี้ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นผลมาจากความต้องการของสังคมที่มีความสัมพันธ์ในระบบความอยู่รอดของวงดนตรี

2. สร้างแนวทางในการอนุรักษ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ใช้ในวงดนตรีหมอลำ

พบว่า มี 3 แนวทางได้แก่ 1) การพัฒนาปรับปรุงด้านกายภาพของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ให้มีรูปทรงที่ตอบโจทย์ความต้องการของนักเรียน นักศึกษา บุคคลทั่วไปที่สนใจ มีรูปทรงที่ดูทันสมัยตามการเปลี่ยนแปลงของความนิยม โดยอยู่บนพื้นฐานของอัตลักษณ์ดั้งเดิม 2) ปรับปรุงพัฒนาระบบกลไกเสียงเชื่อมโยงเทคโนโลยีทางการสร้างเสียงให้มีความเป็นมาตรฐานตั้งเสียงได้อย่างรวดเร็วลดความเสี่ยงของเสียงเพี้ยนด้วยปรับกลไกใน

ส่วนที่เกี่ยวข้องให้ได้ และ 3) จัดให้กิจกรรมในการนำเสนอ การบรรเลงเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างกระแสทุนนิยมทางวัฒนธรรม ให้บุคคลทุกกลุ่มวัยได้สัมผัสกับดนตรีพื้นบ้านอีสานเชื่อมโยงการแสดงที่น่าสนใจ เพื่อสร้างแรงดึงดูดให้เป็นปรากฏการณ์ในสังคม ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานถูกสร้างมาตามแนวคิดและรูปแบบการผลิตในสังคมเกษตรกรรม ซึ่งต่างจากโลกในยุคปัจจุบันที่มีการแข่งขันในทุกๆ เรื่อง ดังนั้นการเชื่อมโยงทางการผลิตด้วยระบบที่มีความเป็นมาตรฐาน มีเทคโนโลยีเข้ามาช่วยปรับปรุงกลไกจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ เครื่องดนตรีมีคุณภาพและปรับปรุงเครื่องดนตรีให้มีความคงทนมีมาตรฐานของเสียงเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาสอดคล้องกับ

คริสเตียน ธอมเสน (1865) ทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม ด้วยแนวคิดวัฒนธรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ด้วยกลุ่มคนบางกลุ่มในสังคมสมัยใหม่ยังมีความเชื่อแบบเดิม ๆ ด้วยข้อสมมติฐานที่ว่า จุดกำเนิดความเชื่อของมนุษย์ในสังคมตะวันตกได้ผ่านขั้นตอนวิวัฒนาการมานาน แต่ความเชื่อในบางสังคมยังคงหลงเหลืออยู่ กล่าวคือ แนวคิดในการอนุรักษ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านมีกลุ่มคนบางกลุ่มที่ต้องการให้ดำรงไว้ ซึ่งแสดงถึงความรู้สึกในความคิดเดิมยังมีอิทธิพลต่อสิ่งที่ปรากฏโดยความกังวลในการสูญหายไปจากสังคมอีสาน ดังนั้นหมอลำนักดนตรีและนักวิชาการเหล่านี้จึงมีความคิดในการสืบสานไว้ด้วยความสัมพันธ์ทางทฤษฎีนี้ เชื่อมโยงการพัฒนาคุณภาพของเครื่องดนตรีส่งผลให้เกิดแนวทางในการอนุรักษ์ที่มีการตอบสนองต่อผู้ที่เกี่ยวข้องนำไปสู่ความนิยมในการใช้เครื่องดนตรี

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดหาอุปกรณ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานเพื่อก่อตั้งชมรมในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม
2. โรงเรียนควรสร้างหลักสูตรดนตรีพื้นบ้าน ปลูกฝังสร้างค่านิยมในการชื่นชมเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานเพื่อกระตุ้นให้เยาวชนประชาชนทั่วไปได้รู้จักเครื่องดนตรี
3. เพิ่มขอบเขตทางด้านพื้นที่ในการศึกษา โดยการศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูลในมุมกว้าง
4. ควรเพิ่มเติมกลุ่มบุคคลข้อมูลที่ครอบคลุมเนื้อหา โดยเพิ่มกลุ่มประชาชนทั่วไปเพื่อได้ข้อมูลที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

- จำลอง มุกตாம่วง. (5 สิงหาคม 2563). **สัมภาษณ์**. หัวหน้าวงดนตรีมิตรอุดร.
ถาวร เนื่องมัจฉา. (5 สิงหาคม 2563). **สัมภาษณ์**. นักดนตรีหมอแคน.
พัชรี แก้วเสด็จ. (4 สิงหาคม 2563). **สัมภาษณ์**. ศิลปิน.
พิเชษฐ วังค์เกียรติ์จร. (2559). “การวิจัยเชิงคุณภาพเบื้องต้น.” [ออนไลน์] เข้าถึงได้
จาก : <https://so03.tci-thaijo.org.html> สืบค้น 15 กันยายน 2565.
มนูญศักดิ์ เรื่องเดช. (2552). การแสดงหมอลำ ธรรมเนียมศึกษาชุมชนหมอลำช้าง
วัดมัชฌิมาวาสกับบริบททางสังคม จังหวัดอุดรธานี. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
ยุทธการ รอดขันเมือง. (5 สิงหาคม 2563). **สัมภาษณ์**. ดนตรีโรงเรียนอุดรพิทย
นุกูล.
สนอง คลังพระศรี. (2541). **หมอลำช้าง : กระบวนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม
ดนตรีของหมอลำในภาคอีสาน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์ (2544). **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์
ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
สวายนาม จันทบุปผา. (5 สิงหาคม 2563). **สัมภาษณ์**. ศิลปิน.
สุกิจ พลประถม. (2538). **ดนตรีพื้นบ้านอีสาน**. อุดรธานี : ภาควิชาดนตรี
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุดรธานี.
อภิชาติ โยธะพล. (2563, สิงหาคม. 4). **สัมภาษณ์**. ครูดนตรีโรงเรียนอุดรพิทยา
นุกูล.
Christian Thomsen. (1865). "Three-age System – oi." [Online]. Available :
Oxford Index. Retrieved 20 January 2022.
Merriam, Alan P. (1964). **The anthropology of music**. Evansron, 111 :
Northwestern Univ. Press.
Rukayya S Alkassim, Xuankiem Tran. (2015). “Comparison of
Convenience Sampling and Purposive Sampling.” [Online]
Available : <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/>
Retrieved 15 September 2022.
Terry, E. Miller. (1998). **Word Music A Global Journey**. 2nd ed. New York
: A Member of the Taylor and Francis Group.